

LIBERTUS

ANAYASA HUKUKU

Müfettişlik

Uzmanlık

Denetmenlik

Banka Sınavları

Gelir Uzmanlığı

Vergi Müfettişliği

Hâkimlik

Konu Anlatımlı

Örnekler

Yorumlar

Uyarılar

Pratik Bilgiler

Özgün Sorular ve Açıklamaları

Çıkış Sorular ve Açıklamaları

Arti-Yapay Zekâ Asistan

Dijital Öğrenme Ayak İzi

Hibrit Kitap Teknolojisi

Hibrit kitaba erişebilmek için QR kodu okutunuz.

MUHAMMED DENİZ GÜRLEYEN

PEGEM AKADEMİ

Muhammed Deniz Gürleyen

LIBERTUS ANAYASA HUKUKU KONU ANLATIMLI

ISBN 978-625-6810-60-0

Kitapta yer alan bölümlerin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten uluslararası akademik bir yayınevdir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan WorldCat ve ayrıca Türkiye'de kurulan Turcademy.com tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

"Bu kitapta yer alan geçmiş yıllarda ÖSYM'nin yapmış olduğu sınavlardaki **ÇIKMIŞ SORULAR**'ın her hakkı ÖSYM'ye aittir. Hangi amaçla olursa olsun, tamamının veya bir kısmının kopya edilmesi, fotoğraflarının çekilmesi, herhangi bir yolla çoğaltılması ya da kullanılması, yayımlanması ÖSYM'nin yazılı izni olmadan yapılamaz. **Pegem Akademi Yayıncılık telif ücreti ödeyerek bu izni almıştır.**"

3. Baskı: Eylül 2023, Ankara

Yayın-Proje: Nilay Balın

Dizgi-Grafik Tasarım: Gülnur Öcalan

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Shira Ticaret Merkezi, Macun Mahallesi 204 Cad.

No: 141/33, Yenimahalle/Ankara

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Değerli Adaylar,

Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) ülkemizde kamu kurumlarında güvenceli meslek mensupluğu düzeyinde görev almak için artık temel bir unsur hâline gelmiştir.

Bu aşamada KPSS - A grubu adayları için önem arz eden temel nokta, KPSS'nin bir meslek edinme sınavı olmasından ziyade, kurum sınavlarına girme yeterliliği anlamında bir ön eleme sınavı olduğu gerçeğidir.

Yoğun emek ve özveri ile hazırlanan bu yayını; sizleri hem KPSS'de hem de kurum sınavlarında başarılı olabilmeniz için öz ve net bilgilerden uzaklaşmadan, en son mevzuat değişiklikleri doğrultusunda doğru ve güncel bilgilere ulaşabilmeniz hedeflenerek hazırlanmıştır.

Kitaba ilişkin sorularınızı pegem@pegem.net adresine e-posta yoluyla ya da **0538 594 92 40** numarasına WhatsApp üzerinden iletmeniz yeterli olacaktır.

Yayınımızın başarılarınıza katkı sağlaması ve başarı getirmesi dileğiyle.

Saygı ve hürmetle...

Pegem Akademi

QR kod ile ilgili bilgiler bir sonraki sayfada yer almaktadır.

Kitabın baskı tarihinden sonra gerçekleşen değişikliklere aşağıda yer alan kodu okutarak ulaşabilirsiniz.

TÜRKİYE'DE İLK DEFA TÜM KİTAPLAR YANINDA; CEPTE, TABLETTE VE MASANDA

Hibrit kitaplarda kullanıcılar;

- 1 Kitabın dijital formatına erişim sağlayabilir.
- 2 Video derslere erişim sağlayabilir.

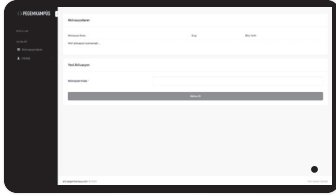

Detaylı anlatım için
QR kodu okutunuz.

Pegem Kampüs web sitesi üzerinden hibrit kitabınıza erişebilmek için aşağıdaki adımları takip ediniz:

Mevcut tarayıcınızın adres çubuğuna arti.pegemkampus.com yazarak web sitemiz üzerinden etkileşimli ve yapay zekâ destekli hibrit kitaba erişim sağlayabilirsiniz.

Üyelik bilgileriniz ile giriş yaptıktan sonra sol menüde yer alan "**Aktivasyonlarım**" sekmesine girerek kodunuzu aktif edebilirsiniz.

Aktivasyon işleminizi tamamladıktan sonra menüde aktif hâle gelen "**Hibrit Kitap**" sekmesine tıklayarak içeriklere ulaşabilirsiniz.

**Aktivasyon kodu kitabınızın ilk sayfasında yer almaktadır.
Aktivasyon kodu ile aktif ettiğiniz hibrit kitaba erişim 31.08.2024 tarihine kadar geçerlidir.
İçerikler Ekim ayı içerisinde yayında olacaktır.**

Pegem Kampüs İletişim Hattı
0312 418 51 55

İÇİNDEKİLER

1. ÜNİTE

ANAYASA TEORİSİ

a. Maddi Anayasa:.....	1
b. Şekli Anayasa:.....	2
A. Devletin Temel Unsurları.....	2
B. Hukuki Yapıları Yönünden Devlet Modelleri.....	3
C. Hükümet Modelleri.....	5
D. Demokrasi Kavramı ve Demokrasi Türleri.....	8
E. Anayasa Türleri.....	12
F. İktidar Tipleri.....	14
ÇÖZÜMLÜ TEST - 1.....	15
ÇÖZÜMLER.....	17
ÇÖZÜMLÜ TEST - 2.....	18
ÇÖZÜMLER.....	20

2. ÜNİTE

ANAYASAL TARİHÇE

I. OSMANLI ANAYASAL GELİŞMELERİ.....	21
A) Sened-i İttifak (1808).....	21
B) Tanzimat Fermanı (1839).....	21
C) Islahat Fermanı (1856).....	22
D) Kanun-u Esasi (1876).....	22
II. Meşrutiyet Dönemi.....	24
ÇÖZÜMLÜ TEST.....	31
ÇÖZÜMLER.....	34

3. ÜNİTE

1982 ANAYASASI

A. Genel Özellikleri.....	37
B. 1961 Anayasası ile 1982 Anayasası'nın Karşılaştırılması	39
C. 1982 Anayasası'nın Genel Esasları.....	39
Devletin bütünlüğü, resmî dili, bayrağı, millî marşı ve başkenti.....	47
Değiştirilemeyecek hükümler	47
Devletin temel amaç ve görevleri	47
Egemenlik	48
ÇÖZÜMLÜ TEST.....	49
ÇÖZÜMLER	52

4. ÜNİTE

TEMEL HAK VE HÜRRİYETLER

TEMEL HAK VE HÜRRİYETLER.....	55
A) Temel Hakların Sınırlandırılması.....	55
B) Temel Hakların Durdurulması	57
C) Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılmaması	58
D) Temel Hakların Sınırlandırılmasında Yabancıların Durumu.....	59
TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN SINIFLANDIRILMASI	60
1) Kişinin Hakları ve Ödevleri	60
2. Sosyal ve Ekonomik Hak ve Ödevler	69
3. Siyasi Hak ve Ödevler	73
4. Hem Hak Hem De Ödev Olan Haklar.....	81
5. İzne Tabi Olmayan Haklar	81
6. Yabancılar Tarafından Kullanılan Haklar	82
ÇÖZÜMLÜ TEST - 1	83
ÇÖZÜMLER	85
ÇÖZÜMLÜ TEST - 2	87
ÇÖZÜMLER	89

5. ÜNİTE

YASAMA

YASAMA FONKSİYONU	91
I. Yasama Fonksiyonunun Özellikleri.....	91
II. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Kurulması ve Seçimler.....	93
III. Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeliği.....	100
IV. Türkiye Büyük Millet Meclisinin İç Yapısı ve Çalışma Düzeni.....	107
V. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Görevleri	114
ÇÖZÜMLÜ TEST - 1	126
ÇÖZÜMLER	128
ÇÖZÜMLÜ TEST - 2	130
ÇÖZÜMLER	132

6. ÜNİTE

YÜRÜTME

YÜRÜTME FONKSİYONU	135
A. Cumhurbaşkanı'nın Anayasal Statüsü ve Aday gösterilmesi.....	135
B. Seçilme Usulü	137
C. Seçilme Zamanı	137
D. Cumhurbaşkanı'na Vekâlet.....	139
E. Cumhurbaşkanı'nın Görevleri	140
F. Cumhurbaşkanı'nın Cezai Sorumluluğu	141
H. Cumhurbaşkanı'nın Tarafsızlığı	142
I. Cumhurbaşkanı Yardımcıları	142
İ. Bakanlar	143
J. Devlet Denetleme Kurulu.....	143
K. Olağanüstü Hâl Yönetimi	145
L. Millî Güvenlik Kurulu.....	146
M. İdarenin Düzenleyici İşlemleri.....	148
ÇÖZÜMLÜ TEST - 1	152
ÇÖZÜMLER	154
ÇÖZÜMLÜ TEST - 2	156
ÇÖZÜMLER	158

YARGI FONKSİYONU	161
a. Mahkemelerin Bağımsızlığı	161
b. Hâkimlik ve Savcılık Teminatı	162
c. Hâkimlik ve Savcılık Mesleği	162
d. Duruşmalar ve Kararlar	163
e. Mahkemelerin Kuruluşu	163
A) ANAYASA YARGISI	164
1. ANAYASA MAHKEMESİNİN KURULUŞU	164
2. ANAYASA MAHKEMESİNİN GÖREVLERİ	166
3. ANAYASA MAHKEMESİNİN DENETİMİ DIŞINDA OLAN KONULAR	177
4. ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARININ NİTELİĞİ	178
5. ANAYASA MAHKEMESİNDE NİTELİKLİ ÇOĞUNLUK VE DURUŞMALI KARARLAR	178
1982 ANAYASASI'NDA BELİRTİLEN DİĞER YARGI SİSTEMLERİ	179
B) İDARİ YARGI DÜZENİ	179
C) ADLİ YARGI DÜZENİ	181
D) UYUŞMAZLIK MAHKEMESİ	182
E) HÂKİMLER VE SAVCILAR KURULU	183
a. Kurulun Önemi.....	184
b. Kurulun Genel Görevleri	184
c. Kurul Üyelerinin Seçimi.....	184
F) SAYIŞTAY	187
I. Görevleri	187
II. Sayıştay Kararlarının Hukuki Statüsü.....	188
III. Sayıştay Üyelerinin Seçimi	189
IV. Kesin Hesap Kanunu'na İlişkin Görevi	189
ÇÖZÜMLÜ TEST - 1	190
ÇÖZÜMLER	192
ÇÖZÜMLÜ TEST - 2	194
ÇÖZÜMLER	196
KAYNAKÇA	198

1. ÜNİTE

ANAYASA TEORİSİ

Demokratik ve özgürlükçü toplumlarda anayasaların devletin temel yapısını ve işlevini düzenlemek, devlet iktidarını hukuk kurallarıyla çerçeveleyerek onun keyfiliğe kaçmasını önlemek ve iktidar karşısında bireylerin hak ve özgürlüklerini güvence altına almak amacıyla yapıldıkları bilinmektedir. Bu anlamda anayasacılık düşüncesi açısından anlamlı ve değerli olan anayasalar, güçlü devlet karşısında güçsüz bireyin haklarını koruyan garantist anayasalardır¹.

Devlet denilen aygıt tek kural koyma ve yaptırım(cebir ve şiddet) uygulama hakkına sahip olan sistemdir. Dolayısı ile devletin yasa yapımında keyfilüğünün önlenmesi ve yurttaşların haklarının güvence altına alınması gerekir. Bu ihtiyaçtan kaynaklanan anayasa metinleri ilk günlerden bugünlere geldiğinde değişikliklere uğramış ve daha fazla önem arz eder hâle gelmiştir.

Bu açıklamalar çerçevesinde bugün anayasaların temel amacı, devletin rejimini belirleyen, temel hakları garanti altına alan ve devlet fonksiyonlarının (yasama-yürütme-yargı) oluşması ile yetkilerini belirleyen bir ülkedeki en üstün normdur.

a. Maddi Anayasa:

Anayasanın metninden (lafzından) bağımsız olarak devletin niteliğini, yapısını, temel organlarını, kuruluşunu ve bu organlar arasındaki ilişkileri, bununla birlikte temel hak ve hürriyetleri de ilgilendiren hukuk kuralları bütünüdür.

Bu açıdan maddi anayasa hem anayasanın kendisini hem de anayasada belirtilen anayasal organlar ve anayasal açıklamalar ile ilgili diğer mevzuatları da kapsayan en geniş anayasa tanımıdır.

1 Bilir, F. (2008). Anayasa Yapımına Yönelik Değerlendirmeler. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12 (1) , 551-564.

Örneğin, 1982 Anayasası'nın yasama bölümünde Yüksek Seçim Kurulu (YSK) düzenlenmiştir. Ancak YSK ile ilgili tüm açıklama anayasada yapılmamıştır. YSK'nın birde kendi kuruluş kanunu vardır. Ancak bu kanun sıradan bir kanun değil anayasal bir organın teşkilat ve görevlerini düzenleyen bir kanundur. Dolayısı ile YSK kanununda anayasal bir metin değeri vardır.

b. Şekli Anayasa:

Bir hukuk kuralının anayasal nitelikte olup olmadığına, yani anayasal kural olup olmadığına ve onun içeriğine bakılmaksızın o kuralın bulunduğu yere ve yapılış veya değiştiriliş şekline bakılarak karar veriliyorsa şekli anlamda anayasadan bahsedilir.

Öyle ki ülkedeki en üstün normun anayasa olduğu ve kanunların anayasaya aykırı olamayacağını belirten ve kanunlara göre daha zor değiştirilen normlar anayasa tanımı içerisinde. Dolayısı ile şekli anayasa, yürürlükteki anayasanın kendisidir.

A. Devletin Temel Unsurları

Devlet, toprak bütünlüğünü sağlamış siyasal bir örgütlenmedir. Bu siyasal örgütlenmenin içinde bireylerde devlete siyasi açıdan yani vatandaşlık bağı ile bağlıdır. Dolayısı ile bir devletin temel unsurları şunlardır;

- ❖ Toprak parçası (ülke)
- ❖ Millet (halk)
- ❖ Bağımsızlık
- ❖ İktidar(egemenlik)

Millet Olgusu

Devlet adı verilen siyasi örgütlenmeyi bir arada tutabilmek için bir millet bilincinin oluşturulması gerekir. Teorik açıdan iki millet bilinci vardır. Bunlardan ilki objektif millet anlayışı, diğeri subjektif millet anlayışıdır.

Objektif millet anlayışında millet olma kurgusu bir ırk ve dil üzerinden temellendirilir. Dolayısı ile objektif millet bilinci ırkçı bir yaklaşıma sahiptir.

Subjektif millet anlayışında ırk temellendirmesi yoktur. Kültürel milliyetçilik anlamına da gelen subjektif millet anlayışında aynı ortak kültürel geçmiş ve ortak tasarlardan gelen insanların bir arada yaşaması amaçlanmıştır. Bu açıdan 1982 Anayasası'nın 2. maddesinde düzenlenen Atatürk milliyetçiliği subjektif millet anlayışını benimseyen bir millet tanımlamasıdır.

İktidar Olgusu

İktidar yani egemenlik olgusu yönetme gücünü elinde bulundurmak anlamına gelir. Ülkenin yönetimi bir iktidarın elinde olur. İktidar, kral ya da padişah olabilirken halkın seçimi ile yönetme gücünü elde etmiş de olabilir. Tam da bu noktada "Egemenler yönetme gücünün kaynağını nereden almaktadır?" sorusu akla gelir.

Egemenlik kaynağına göre şekillenen devlet şekilleri şunlardır: monarşi, oligarşi, teokrasi ve Cumhuriyet.

Monarşilerde egemenlik kaynağını "soy" üzerinden alırken oligarşilerde ise "zümre" yani ayrıcalıklı ailelerin yönetimi ele geçirmesi üzerinden şekillenir. Teokratik yönetimlerde egemenlik kaynağını "din" üzerinden şekillendirirken cumhuriyetlerde ise "halk" yani seçim yolu ile egemenlik ele geçirilir.

B. Hukuki Yapıları Yönünden Devlet Modelleri

Hukuki yapıları açısından devletler, tek yapılı devletler (üniter ve bölgesel) ile karma yapılı devletler (federasyon ve konfederasyon) olmak üzere ikiye ayrılır.

1. Tek Yapılı Devletler

a. Üniter Devlet:

Ülkede tek bir yönetim gücünün olduğu devlet yapılarıdır. Merkezî yönetim olarak adlandırılan bu tek yönetim birimi, tüm gücü tek elinde toplamış ve tüm kararlar merkezden alınmaktadır. Devletin sahip olduğu yasama-yürütme ve yargı fonksiyonları merkezî yönetim elinde toplanmıştır.

1982 Anayasası'nın 3. maddesinin giriş cümlesi olan "Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür.." ifadesi Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter devlet olduğunu belirtmektedir.

b. Bölge Devleti:

İrksal açıdan çeşitlilik gösteren devletlerde merkez ile oluşturulan özerk bölgeler arasında yetkiler paylaştırılmıştır. Irk temelli ayrılmış özerk bölgelere sahip siyasal sistemlere bölge devlet adı verilmektedir.

Bölge devletlerde yargı merkezi yönetimin elinde bulunur. Ancak yasama ve yürütme güçleri bölgelere dağıtılmıştır. Dolayısı ile bölge devletlerde özerk bölgeler kendi karar alma ve uygulama mekanizmalarına sahiptir. Günümüzde İspanya buna örnektir.

2. Karma Yapılı Devletler

a. Federasyon Tipi Devletler

Federasyon, kendi içlerinde belli bir özerkliğin korunduğu iki ya da daha fazla devletin aynı merkezi iktidara tabi olmak suretiyle oluşturduğu bir devlet topluluğudur. Federasyonda "federal devlet" ve "federe devletler" olmak üzere iki tür devlet vardır. Federe devletlere; devlet (state), eyalet, kanton gibi isimler verilir. Bunlar federasyonun üye veya kurucu birimleridir.

Federasyon tipi devletlerde federe devletler uluslararası kimliklerini üst yapı olan federasyona devir etmiştir. Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Kanada ve Rusya buna örnektir.

b. Konfederasyon Tipi Devletler

Konfederasyon, birden fazla bağımsız devletin uluslararası hukuki kişiliklerini muhafaza etmek kaydıyla belli bir amaçla, özellikle ortak savunma sağlamak veya ekonomik avantaj sağlamak üzere kurdukları bir devlet topluluğu şeklindedir. Dolayısı ile konfederasyon tipi devletlerde amaç çıkar birliği yapmaktır. Bu çıkar birliği ideolojik, askeri, siyasi veya ekonomik olabilir. Konfederasyonu bir araya getiren devletlere "konfedere" adı verilir. Konfedere devletler, konfederasyonun kurucuları veya üyeleridir.

FEDERASYON	KONFEDERASYON
Anayasa ile kurulur.	Uluslararası antlaşma ile kurulur.
Üye devletler ile olan ilişki anayasal niteliktedir.	Üye devletler ile olan ilişki sözleşme niteliğindedir.
Üyelikten çıkmak yasaktır.	Üyelikten çıkmak serbesttir.
Federe devletler bağımsız değildir. (İç işlerinde özerk, dış işlerinde bağılıdır.)	Konfedere devletler bağımsızdır. (Hem iç işlerinde hem de dış işlerinde özerktir.)
Çift vatandaşlık vardır. (Hem federenin hem de federasyonun)	Tek vatandaşlık vardır. (Sadece konfederenin)
Çift tüzel kişiliğe sahiptir. (Hem federenin hem de federasyonun)	Tek tüzel kişiliğe sahiptir. (Sadece konfederenin)
Çift meclis sistemine sahiptir ve federal yargı sistemi vardır.	Konfederasyonun, konfedereler üzerinde yaptırım gücü yoktur.

C. Hükümet Modelleri

Hükümetme veya yönetme, devlet egemenliğinin nasıl kullanılacağıyla ilgilidir. Egemenlik kavramı ve egemenliğin nasıl kullanılacağı dönemsel değişikliklerle modern dünyayı şekillendiren unsurlardan olmuştur. Devletin egemenliğin sağlanmasında kullandığı yasama-yürütme ve yargı güçlerinin kimler eli ile kullanılacağı, birbirlerini denetleme ve dengeleme biçimleri hükümet modellemeleri ile olmaktadır. Diğer bir ifade hükümet modeli, yasama-yürütme ve yargının ülkenin yönetim sistemi açısından nasıl pay edileceği ile ilgilidir.

Bu açıdan hükümet modelleri, kuvvetler birliği ve kuvvetler ayrılığı olmak üzere ikiye ayrılır. Kuvvetler birliği ve kuvvetler ayrılığı olmak üzere temelde beş hükümet modeli vardır.

1) Kuvvetler Birliği Modelleri

a. Meclis Hükümeti Sistemi

Meclis hükümeti sistemi, diğer adı ile “konvansiyonel sistem”, yasama ve yürütme güçlerinin yasama yani mecliste birleştiği bir modeldir. Bu model de tek yetkili yasama organıdır. Yasama organı hem meclisin görevlerine hem de yürütmenin görevlerine sahiptir.

Türkiye’de bu model 1921 Anayasası’nda belirtilmiş ve uygulanmıştır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki meclis hükümeti sistemi bir geçiş modelidir. 1921 yılında ülkenin savaş hâlinde olması kararların hızlı alınıp hızlı uygulanması zorunluluğunu doğurmuş ve böyle bir ortamda meclis hükümeti sistemi uygulanmıştır.

Meclis hükümeti sisteminin temel özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

- ❖ Devlet başkanlığı makamı yoktur.
- ❖ Başbakanlık makamı yoktur.
- ❖ Bakanlar kurulu yoktur.
- ❖ Bakanlar tek tek meclis içinden ve meclis tarafından seçilir.
- ❖ Bakan olabilmek için milletvekili sıfatını taşıyor olmak gerekir ve bakanlar meclise karşı sorumludur.
- ❖ Meclis bakanları görevden alma yetkisine sahiptir. Bu durum şu şekilde tanımlanır: Yasama yürütmeyi görevden alabilir.
- ❖ Devlet başkanlığı makamı olmadığı için yasamanın başkanı aynı zamanda yürütmenin de başıdır.

b. Diktatörlük / Mutlak Monarşi

Diktatörlük ile mutlak monarşide, yasama ve yürütme güçleri yürütmede birleşmektedir. Yürütme gücü, hükümeti yani devlet başkanını temsil ettiği için ve devlet başkanı da tek kişi olduğu için bu iki model tek kişinin yönetimine dayalı modellerdir.

Ancak, monarşilerde egemenlik kaynağı soy üzerinden sağlanır. Soy ile bağlantısı olduğu için başa geçen kral ya da padişahın halk gözünde meşruluğu vardır. Ancak diktatörler darbe ile güç kullanarak yönetimi ele geçirip yine güç ile yönetimi elde ettikleri için baskıcı bir yönetim kurarlar. Bu baskı yönetimi halk gözünde meşru değildir.

Özetle diktatörlerin ve monarkların (padişah ya da kral) iktidara geliş biçimleri farklı ancak gücü kullanma biçimleri aynıdır. İkisi de yasama ve yürütmeyi tek elde yürütmede toplamıştır.

2) Kuvvetler Ayrılığı Modelleri

Egemenliğin bölünmezliği ve bütünselliğinden, egemenliğin belirli kuvvetler arasında paylaşılması gerekliliğine gelinen noktada kuvvetler ayrılığı ilkesi benimsenmiş bu çerçevede hükümet sistemleri tanımlamaları yapılmıştır. Çünkü en demokratik olan modeller kuvvetler ayrılığı modelleridir. Kuvvetler birliği modelleri demokratik değildir.

Hükümet sistemleri kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanış şekline göre sınıflandırılarak sert kuvvetler ayrılığına “başkanlık”, yumuşak kuvvetler ayrılığına “parlamentar” ve bu iki sistem arasında kalan sisteme ise “yarı-başkanlık” sistemi denilmiştir.

a. Parlamenter sistem

Parlamenter sistem belirli bir tarihsel süreç içerisinde ortaya çıktığı toplumun koşullarını yansıtmaktadır. Temelleri 1215 Magna Carta ile oluşmaya başlayan parlamenter sistem, 18. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkmıştır. İktidarın geleneksel tek kaynağı ve kullanıcısı krala karşı, güçlenmekte olan yeni bir sınıfın ortaya çıkmaya başladığı İngiltere’de parlamenter sistemin oluşumuna zemin hazırlayan temel gelişme, hükümdara karşı halkı temsil eden bir parlamento oluşturmak ve yasama yetkisini ele geçirmek sureti ile hükümdarı denetlemek olmuştur.

Ülkemizde parlamenter sisteme ilk resmî geçiş 1961 Anayasası ile olmuştur. Böylece kuvvetler ayrılığına dayalı ilk anayasal gelişmede yine 1961 Anayasası ile olmuştur.

Parlamenter sistemin temel özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

- ❖ Yürütme organı çift (düalist) başlıdır. Cumhurbaşkanı (devlet başkanı) ile bakanlar kurulundan oluşur.
- ❖ Cumhurbaşkanı yürütmenin bir kanadı olmasına rağmen siyasi açıdan yasama organına karşı sorumluluğu yoktur. Çünkü cumhurbaşkanı, yürütmenin içinde icrai yetkilere sahip değildir ve semboliktir.
- ❖ Bakanlar kurulu yürütmenin diğer kanadıdır ve siyasi açıdan tüm sorumluluk Bakanlar Kuruluna aittir. Çünkü bakanlar kurulu icrai yetkilere sahiptir ve ülkenin yönetimi başbakanın başında olduğu bakanlar kuruluna aittir.
- ❖ Başbakan, cumhurbaşkanı tarafından göreve atanır. Ancak başbakan olarak atanabilmek için milletvekili sıfatına sahip olmak gerekir.
- ❖ Bakanlar, başbakanın önerisi üzerine cumhurbaşkanı tarafından atanır. Ancak bakan olarak atanabilmek için milletvekili sıfatına sahip olmaya gerek yoktur. Sivil kişilerden de bakan atanabilir.
- ❖ Yasama yürütmeyi, yürütmede yeri geldiğinde yasamayı görevden alma yetkisine sahiptir.
- ❖ Yasamada görev yapan kişi (milletvekili), yürütmede de görev alabilir. Dolayısı ile yasama organından, yürütme organına geçiş vardır.
- ❖ Yürütme organı yani bakanlar kurulu kurulduktan sonra göreve devam edebilmesi için yasama organından güvenoyu alması gerekir.
- ❖ Parlamenter sistem kuvvetlerin yumuşak ayrımına dayanan bir modeldir.

b. Yarı Başkanlık Sistemi

Yarı başkanlık modeli, parlamenter sistem ile başkanlık sisteminin karması bir modeldir. İlk kez Fransa’da kullanılan bu model “Fransız Sistemi” olarak da adlandırılır.

Yarı başkanlık modeli yapı olarak parlamenter sistem ile çoğu açıdan benzerlik gösterir. Yarı başkanlık sisteminin en temel özelliği halk tarafından seçilen ve çok ciddi yetkiler tanıyan seçilmiş bir cumhurbaşkanının varlığı ile meclisin güvenoyuna dayanan bakanlar kurulunun varlığıdır.

Dolayısı ile parlamenter sistem ile yarı başkanlık sistemi çoğu açıdan aynıdır. Ancak yarı başkanlık sistemini, parlamenter sistemden ayıran en temel özellik, seçimle gelen bir cumhurbaşkanının varlığıdır. Cumhurbaşkanı güçlüdür ve üstün yetkileri vardır. Dolayısı ile yarı başkanlık sistemindeki cumhurbaşkanının siyasi sorumluluğu da vardır.

c. Başkanlık Sistemi

İlk kez Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulama alanı bulan bir modeldir. Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme kuvvetleri birbirinden mutlak bir şekilde ayrılmıştır. Başkanlık sistemi, yasama, yürütme ve yargı güçlerinin birbirini dengelemesi prensibine dayalı bir sistemdir. Bu sistemde yürütme, belirli periyodlarla doğrudan veya dolaylı olarak halk tarafından seçilen, parlamentonun güvenoyuna ihtiyaç duymayan anayasal çerçevede kayda değer bir güçle donatılmış mercidir ve yürütmenin başında tek bir kişi yani başkan bulunur.

Başkanlık sisteminin temel özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

- ❖ Yürütme tek yapılıdır ve başkandan oluşur.
- ❖ Başkan, halk tarafından seçilir.
- ❖ Başkan, parlamento üyesi değildir ve bu açıdan parlamentoya karşı sorumluluğu da yoktur.
- ❖ Bakanları, tek tek başkan atar ve bakanlarda parlamento üyesi değildir. Ayrıca bakanlar, başkana karşı sorumludur.
- ❖ Yasama ve yürütme birbirini görevden alamaz.
- ❖ Yasamada görev yapan bir parlamento üyesi, yürütmede görev alamaz.
- ❖ Yürütme organı yani başkan, göreve devam edebilmek için parlamentonun güvenoyuna ihtiyaç duymaz.

D. Demokrasi Kavramı ve Demokrasi Türleri

Demokrasi kavramını ilk olarak Antik Yunanlılar milattan önce 500 yıllarında Yunan literatürünü kullanarak ortaya atmış ve bu kavram günümüze kadar gelmiştir. Antik Yunanlılarda demokrasi, diktatörlük ve tiranlığa karşı halkın kendi kendini yönetebileceği anlayışından ortaya çıkmıştır².

2 İŞİK, Mehmet F. "Platon ve Demokrasi Algısı", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 2/2, Haziran 2014, (s. 329-334)330.

Günümüzde ise demokrasi kavramı çok daha gelişmiş ve genişlemiştir. Siyasal sistemlerde yaşanan değişiklikler ve günümüz dünyasının eski dünyaya göre nüfus olarak daha fazla olması demokrasinin farklı yorumlanmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan temel demokrasi türlerini şu açıdan ayırabiliriz:

1) Demokrasi Türleri

A. Karar Alım Süreçlerine Katılım Yönünden Demokrasi Modelleri

a. Doğrudan Demokrasi:

Doğrudan demokrasi, herhangi bir aracıya ihtiyaç duymadan halkın direkt egemenlik hakkını kullanarak siyasal kararlar aldığı demokrasi tipidir. Doğrudan demokrasi, demokrasi idealine en yakın sistem olarak gösterilmektedir. Doğrudan demokrasiye ilk olarak başta Atina olmak üzere Antik Çağ'da Yunan kent-devletlerinde (polis) rastlanır. Doğrudan demokraside devlet için gerekli olan bütün kararlar, halk tarafından temsilcisz ve aracısız olarak doğrudan alınırlar. Ancak günümüzde insan nüfusunun artması ve devlet sisteminin çok daha teknik hâle gelmesi bu demokrasi modelinin uygulanmasına imkân vermemektedir.

b. Temsili Demokrasi:

Temsili demokrasi modelinde seçimler, vatandaşların görüş ve düşüncelerini siyasal alana aktaran ve temsilcilerin seçilmesini sağlayan oldukça önemli temel unsurlardan birisi olarak gösterilmektedir. Temsili demokrasi modelinin temel amacı, demokrasiyi daha geniş bir alana yaymaktan ziyade, çoğunluğun iradesini ortaya koymak ve bu irade doğrultusunda kararların alınmasını sağlamaktır. Dolayısı ile halk seçtiği aracı yani vekil ile karar alma mekanizmalarına katılmaktadır.

c. Yarı Doğrudan Demokrasi:

Yarı doğrudan demokrasi, egemenliğin kullanılmasının halk ile temsilcileri arasında paylaştırıldığı demokrasi tipidir. Yarı doğrudan demokrasi sisteminde egemenliğin kullanımı esasen halkın seçtiği temsilcilere verilmiştir. Bu model, temsili demokrasi ile doğrudan demokrasinin bir bileşimidir ve halkın egemenliğin kullanılmasına zaman zaman doğrudan doğruya katılabildiği bir temsili demokrasidir. Bu sebepten dolayı “yarı doğrudan demokrasi” terimi yerine “yarı temsili demokrasi” terimi de kullanılmaktadır. Yarı doğrudan demokraside halk, “referandum”, “halk vetosu”, “halk teşebbüsü” ve “temsilcilerin azlığı” araçlarıyla egemenliğin kullanılmasına doğrudan doğruya katılır.

- ❖ **Halk Girişimi:** Halkın belirli sayıda imza toplamak suretiyle istediği yasaların çıkartılmasını veya istediği yasal değişikliklerin yapılmasını sağlayabildiği girişime halk girişimi denilmektedir.
- ❖ **Halk Vetosu:** Halk vetosu parlamentodan anayasada öngörülen usullere uygun olarak çıkartılan kanunların halkın başlatacağı bir girişim neticesinde yapılacak bir referandum yoluyla yürürlüğe girmesinin engellenmesidir.
- ❖ **Referandum (Halkoylaması):** Referandum halkın doğrudan kendisi tarafından oluşturulan ya da yönetim tarafından kendisine önerilen bir konuda olumlu ya da olumsuz şekilde karar almasını sağlayıcı istişari ya da tasdiki özelliğe sahip demokratik usullere uygun bir oylama aracıdır.
- ❖ **Temsilcilerin Azli:** Halkın yönetimini etkili görmediği temsilciyi görev süresi dolmadan tanımlanmış hukuki mekanizmalar ile görevden alabilmesidir.

NOT

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren ülkemizde 7 kez referandum yapılmıştır. Bunların ilk ikisi darbe dönemleri sonrasında yapılan 1961 ve 1982 tarihli anayasa oylamalarına ilişkin referandumlardır. Diğerleri sırası ile 1987, 1988, 2007, 2010 ve 16 Nisan 2017 tarihli referandumlardır. Bu referandumlar içerisinde "hayır" oyunun çıktığı tek referandum 1988 tarihli olanıdır.

NOT

Daha ileri bir demokrasi aracı olan referandum 1961 anayasasının oylanması ile demokratik hayatımıza dâhil olmuştur. Fakat önemle belirtmek gerekir ki, referandumun resmî olarak ülkemizde kullanılacağını düzenleyen 1982 Anayasası'dır.

B. Karar Alımına Etkisi Açısından Demokrasi Modelleri

a. Çoğunlukçu Demokrasi

Siyasi partilerin halkın oyununu almak için rekabet içinde olduğu ve yönetime geldikten sonrada siyasal kararları tek taraflı olarak aldıkları bir demokrasi modelidir. Bu açıdan çoğunlukçu demokrasilerde çoğunluğun kararı esas alınır. Karar alım süreçlerinde azınlık partilerinin görüşlerine yer verilmez." Toplumun çoğunluğunun kararı toplumun ortak iyisidir." görüşüne dayalı olan çoğunlukçu demokrasi anlayışında çoğunluğun bir yönü ile azınlığı tahakküm altında tutması söz konusudur.

Türkiye Cumhuriyeti, 1924 Anayasası'nda çoğunlukçu demokrasi modelini kullanmıştır.

b. Çoğulcu Demokrasi

Çoğulcu demokrasi anlayışında, kararlar yine çoğunluğun kararı ile alınmaktadır. Ancak çoğulcu demokrasilerde, azınlıkta kalan siyasi görüşlerinde temsiliyeti söz konusudur. Kararlar alınırken müzakere ortamının sağlandığı, böylece farklı görüşlerinde kendisinin ifade edebildiği, temel hakların garanti altına alındığı ve hukuk devleti anlayışının yerleştiği bir demokrasi modelidir.

Türkiye Cumhuriyeti, 1961 Anayasası'nda çoğulcu demokrasi modelini kullanmıştır.

c. Hürriyetçi Demokrasi

Hürriyetçi demokrasi, özü itibarı ile çoğulcu demokrasi ile aynı içeriklere sahiptir. Hürriyetçi demokraside de çoğunluğun kararı esas alınır ancak farklı görüşlere yer verilir, temsiliyet hakkı tanınır.

Hürriyetçi demokrasi, çoğulcu demokrasiden farklı olarak liberal ekonominin sağlanması yönünde bir fikre sahiptir. Yani serbest piyasa ekonomisinin hakim kılması ile devletin ekonomik alana müdahalesi azalacak ve böylece temel haklara yönelik müdahalesi de ortadan kalkacaktır. Devletin müdahalesinin azaldığı yönetimler çok daha fazla demokrasiye kavuşmuş olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti, 1982 Anayasası'nın başlangıç metninde düzenlendiği şekilde hürriyetçi demokrasiyi uygulamaktadır.

d. Militan Demokrasi

Ülkedeki demokratik düzeni açıkça tehdit eden ve ortadan kaldırmayı amaçlayan totaliter akımlar karşısında, kendi demokratik değerlerini korumak amacıyla yıkıcı akımları savunan bireylerin ve grupların ifade ve örgütlenme özgürlüklerini kısıtlayan ve bunlara karşı hukuksal, siyasal ve toplumsal alanda aktif bir tutum içerisine giren yönetim anlayışıdır³.

Militan demokrasi anlayışının hakim olduğu yönetimlerde, sistemin korunması hukuki açıdan getirilen mekanizmalar ile sağlanır. Örneğin 1982 Anayasası'nda düzenlenen siyasi partilerin kapatılması veya toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının bazı hâllerde sınırlandırılabilmesine yönelik hükümler militan demokrasi anlayışına yöneliktir.

3 HAKYEMEZ, Yusuf Şevki, Militan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2000, s: 33-34

2) Demokratik Devletin Özellikleri

Demokrasi kavramının birçok farklı türü olsa da demokratik yönetime sahip olan yönetimlerin genel kabul görmüş bazı özellikleri vardır. Bu özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- ❖ Ülkede seçimlerin yapılması ve bu seçimlerin belli aralıklar ile tekrarlanması gerekir.
- ❖ Etkin siyasi makamların göreve seçim ile gelmesi gerekir. Örneğin belediye başkanı, belediye meclis üyeleri, milletvekilleri gibi.
- ❖ Siyasi partilerin izin almadan sadece bildirim usulü ile kurulması gerekir.
- ❖ Çok partili siyasal yaşamın olması ve çoğulcu bir demokrasinin varlığı gerekir.
- ❖ Siyasi partilerin seçim dönemlerinde eşit şartlarda yarışması ve muhalefet partilerinin iktidar olması, iktidar partisinin muhalefete düşmesi demokrasinin doğasında olan özelliklerdir.
- ❖ Temel hakların garanti altına alınmış olması gerekir.
- ❖ Sivil toplum kuruluşlarının, siyasi karar alma mekanizmaları üzerinde etkilerin olması ve hükûmeti etkileyebilmesi gerekir.
- ❖ Seçimlerin uygulanmasına ilişkin olarak bazı seçim ilkelerinin ülkede kullanılıyor olması gerekir. Örneğin genel oy ilkesi, eşit oy ilkesi, serbest seçim ilkesi, gizli oy-açık sayım ve döküm ilkesi, tek dereceli seçim ilkesi.

E. Anayasa Türleri

a. Yazılı Anayasalar:

Devletin rejimini ve işleyişini belirten, temel hakları garanti altına alan, vatandaş ile devlet arasındaki temel unsurları belirten, yetkili bir makam tarafından hazırlanmış ve tek bir metinde yer alan kurallar bütününe yazılı anayasa adı verilir.

1876 Kanuni Esasi, 1921 Teşkilat-ı Esasi, 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları yazılı anayasalardır.

b. Yazılı Olmayan (Geleneksel) Anayasalar:

Devletin şeklinin ve temel işleyişinin tek bir yazılı kaynak ile şekillenmediği, onun yerine birçok metinden oluşan tek bir metin olarak düzenlenmemiş anayasalardır. Bu anayasa türünde geleneksel metinler, yasalar, mahkeme kararları gibi çok sayıda metin yer alır. İngiltere, Kanada, Yeni Zelanda gibi ülkelerde kullanılmaktadır.